

Néhány megjegyzés a magyar igenemek kérdéséhez

1. H. TÓTH TIBOR nemrégiben egy a magyar igenemekkel foglalkozó hosszabb tanulmányban tette közzé kandidátusi értekezésének egyes eredményeit (A magyar igenemek kérdéséhez: MNy. 1996: 269—86 és 415—39). Ebben nagyrészt „a magyar igenem-felosztás újabb eredményeinek elemzésével” próbál „alapvető elméleti, elvi és módszertani kérdéseket tisztázni”, s elsősorban a KÁROLY SÁNDOR-féle felosztás (vö. A magyar intranszitiv-tranzitiv igeképzők: ÁNyT. 5 [1967]: 189—218) „belső logikai szerkezetét” igyekszik pontosabbá tenni és újradefiniálni, sőt megpróbálkozik az igenemrendszer történeti fejlődésének fölvázolásával is. Mivel dolgozata olyan kérdéseket is érint, amelyekkel magam is sokat foglalkoztam, sőt több helyen hivatkozik is egyik tanulmányomra, szeretnék most néhány megjegyzést fűzni állításaihoz. Elsősorban munkájának egy na-

gyobb részére koncentrálnék: a III/2. pont alatt található, a KÁROLY-féle felosztás „problématípusait” bemutató részre.

2. Egyetértek H. TÓTH TIBORral abban, hogy „KÁROLY SÁNDOR tanulmánya, mely »A magyar intranszitiv-tranzitív igeképzők« címet viseli, modern szemléletű és rendkívüli jelentőségű tanulmány”. Éppen ezért magam is ebből indultam ki egy írásomban, amelyben az igenemek és az ige valenciája által meghatározott mondatformák összefüggéseit vizsgáltam (Satzmuster und Genus verbi im Ungarischen: Finnisch-ugrische Forschungen 50: 125—46). Ez ugyan egészen más céllal készült, mint H. TÓTH dolgozata, hiszen nem a KÁROLY-féle rendszer belső ellentmondásait akarta feltárni, hanem akkoriban készülő nyelvtörténeti témájú kandidátusi értekezésem (A valenciaelmélet nyelvtörténeti alkalmazásának elméleti és gyakorlati kérdései (a Münchener Kódex Máté-evangéliumából készített igeszótárral szemléltetve). Studia Uralo-Altaica. Supplementum 5. Szeged, 1996.) „leíró melléktermékeként” jött inkább létre, jóllehet egy helyen én is módosítottam KÁROLY SÁNDOR rendszerét. Ezzel együtt nem elemeztem olyan mélyrehatóan a rendszer „belső ellentmondásait”, mint azt H. TÓTH teszi. Kérdés azonban, valóban olyan ellentmondásos-e a rendszer, ahogyan azt H. TÓTH TIBOR állítja.

Kiindulópontként H. TÓTH elfogadja KÁROLY rendszerét azzal a csekély módosítással, amelyet E. ABAFFY ERZSÉBET javasolt (A műveltető igékről I. MNy. 1977: 9—19), azaz, hogy a direkt és indirekt tárgyú műveltetők csoportján belül is kauzatív és faktitív csoportot különítsünk el (indirekt tárgyú faktitív: *ásat, hozat vkivel vmit*; indirekt tárgyú kauzatív: *éreztet, sejtet vkivel vmit*; direkt tárgyú faktitív: *futtat vkit*; direkt tárgyú kauzatív: *éget vmit*). Megemlíti még, hogy az ő kutatásaival „párhuzamosan, de attól függetlenül” én is változtattam némileg KÁROLY rendszerén (erről később részletesebben).

KÁROLY igenemfelosztása az alany kihatásának fokozataira építve folyamatosan halad a passzív igéktől, melyeket szerinte a tranzitivitás teljes hiánya jelez (i. m. 194—6) a tiszta tranzitív igék felé, közben minden típusa egy fokkal „tranzitívabb” az előzőnél, természetesen nem a tranzitivitás hagyományosabb értelmezésének (az accusativusi bővítmény felvételére való képesség) megfelelően, hanem GUHMANN nyomán egy centrifugális—centripetális oppozícióról beszélve abban az értelemben, hogy „az igei cselekvés vagy kifelé irányul az alanytól (tranzitivitás), vagy kívülről irányul az alany felé (passzív jelentés)”. Ebben a vonatkozásban H. TÓTH véleményem szerint némiképp félreérti KÁROLYt (vagy csak rosszul fogalmaz?). Szerinte ugyanis KÁROLY a „centrifugális jelleg és a hagyományosan értelmezett tranzitivitás (tárggyal való bővíthetőség) fogalmát azonosnak találja” (én emeltem ki — F. T.) s ezt a kellően meg nem indokolt összekapcsolást a rendszerezés támadható, bizonytalan pontjának tartja (H. TÓTH: 273). Én egészen mást olvastam ki KÁROLY tanulmányából (i. m. 194): „A »tranzitivitás fokozatai« kifejezésben a tranzitivitás természetesen nem az accusativusi tárgyi bővítmény felvételére való képességet jelenti. Ilyen szempontból a tranzitivitásnak nem lehetnek fokozatai. Olyan fogalomról van itt szó, amelyet a dolgozatom elején említett centrifugális és centripetális kifejezések talán jobban éreztetnek. A fokozatokat a tranzitív, objektális és kiható kifejezésekkel mint a tranzitivitást, centrifugális voltot egyre szélesebb, tágabb értelemben képviselő elnevezésekkel jelölöm. A nyelvtan más területeiről is tudom, hogy például a *gondol valamit* és a *gondol valamire* centrifugálisságuk szempontjából rokonok. A visszaható igében Riedl Szende is érezte a kifelé irányulást, ezért nevezte tárgyi igeéne, másokkal együtt.”

Szintén KÁROLY félreértésének tartom H. TÓTH következő megjegyzését: „Elgondolkodtató továbbá KÁROLYnak az a módszertani lépése is, hogy a cselekvő igék hagyományos táborát már előre szétválasztja tranzitív és intranszitív csoportra. Ez azért támad-

ható logikailag, mert előzőleg hangsúlyozza, hogy a hagyományos igenemi csoportokat a tranzitivitás szerinti osztás nem metszi (halmazelméleti értelemben). Ha nem metszi őket — kérdezhetjük —, akkor miért metszi ketté a cselekvők csoportját ez a felosztás? Így nyilvánvalóan máris megváltoztattunk egy hagyományos igenemi kategóriát, s a cselekvőknek nevezett csoport tagjai ezentúl már nem együtt szerepelnek. E pontban is támaszthatunk tehát jogosnak látszó ellenvetéseket” (i. m. 273).

A gondot itt véleményem szerint az jelenti, hogy H. TÓTH nem eléggé pontosan idézi KÁROLYT. Amire hivatkozik, az a KÁROLY tanulmányának 190. lapján található lábjegyzet, amelyben KÁROLY előbb az igék háromféle osztályozására utal (akcióminőség szerint, igenem szerint, az igei cselekvés lehetősége vagy képessége szerint), majd feltérszi a kérdést, „hogyan viszonyítható az említett osztályozáshoz a tranzitív — intranszitiv igékre való felosztás. Ez külön felosztási alap? Tegyük fel, hogy igen. Ebben az esetben először osztályozzuk az igéket igenem szerint, mondjuk azokra az osztályokra, amelyeket nyelvtanaink általában nyilvántartanak: cselekvő, szenvedő, műveltető és visszaható igék. A cselekvőket itt mindjárt ajánlatos lesz két részre osztani: cselekvő tranzitív és cselekvő intranszitiv igékre [...] Másodszor osszuk fel az igéket tranzitív és intranszitiv igékre. Itt az osztályozás alapja az a szintaktikai szerep, hogy állhat-e az ige mellett accusativusi tárgy vagy nem. Világos, hogy ez a felosztás olyan részosztályokat ad, amelyek sohasem metszik (halmazelméleti értelemben) az igenem részosztályait. A szenvedő s a visszaható ige mindig intranszitiv, a műveltető mindig tranzitív. Ez azt jelenti, hogy a szóban forgó két felosztási alap egyesíthető” (KÁROLY: 190). Azt hiszem, az idézetből is látszik, hogy ez nem KÁROLY végleges véleménye, hanem éppen a saját igenemfelosztásának jogosultságát igyekszik alátámasztani azáltal, hogy a korábbi, hagyományos felosztások bizonyos belső ellentmondására próbál rávilágítani. (KÁROLY saját igenem-felosztásában ugyan használja a tranzitív terminust, de beleilleszti ezt a felosztás alapjául szolgáló, a tranzitivság fokozatait, azaz az ige centrifugális voltát [l. fentebb] megtestesítő sorba.) Véleményem szerint tehát H. TÓTH itt KÁROLY bevezető, a korábbi szakirodalmat idéző, azzal némiképp vitázó gondolatait mint a szerző végleges felfogását értelmezi, s nem veszi észre, hogy néhány lappal később kiderül, hogy KÁROLYnak is más ezekről a kérdésekről a véleménye.

3. H. TÓTH ezután egyes igék konkrét elemzésén keresztül igyekszik bizonyítani, hogy „a KÁROLY által fölvezetett igenemfelosztás hordoz bizonyos megoldatlan, tisztázatlan elemeket” (i. m. 274). A rendszer problémátípusainak nevezi ezeket az eseteket, mivel szerinte gyakran egy-egy ige a KÁROLY-féle igenemfelosztás alosztályai közül egyszerre több helyre is besorolható. Kérdés formájú alcímekben, saját szóhasználata szerint is „provokativan” fogalmazza meg az egyes alapkérdéseket, amelyeket korábban, a NySz. bizonyos igéinek vizsgálata kapcsán megfogalmazódtak benne.

A) H. TÓTH első kérdése ez: Mediális és intranszitiv kiható, mediális és tiszta tranzitív egyszerre? Mivel ezek egymást kizáró csoportok, a kérdésre a válasz *nem* lenne, ám H. TÓTH véleménye szerint egyes igék (*bővelkedik* vmi vmiben, *elálmélikodik* vki vmin [*elálmélikodik* vmit]) esetében „nem lehet kizárólagosan az egyik csoportot érvényre juttatni. Példáink tehát jól illeszkednek a mediálisok közé, hiszen sokszor bővítmény nélkül is előfordulnak: *bővelkedik* (vmi!), *elálmélikodik* (vki). Illeszkednek viszont igéink az intranszitiv kiható csoportba is, hiszen úgy határozza meg őket KÁROLY, hogy »ezeknél határozói vonzat pótolja a tárgyesetet«, s ilyen példákat hoz: *csodálikodik* vmin, *segít* vkin, *emlékszik* vmire stb. Jól látható például, hogy a *csodálikodik* ige [...] éppoly mediális, mint az *elálmélikodik*. S a példákat a magyar nyelv igéinek egész sorával egészíthetjük ki (vö. *szenved* vmitől/vmit, *függ* vmitől, *fél* vmitől, *mereng* vmin stb.).

Míg tehát az intranszitiv kiható az aktív részleg előkelő helyén áll, azt látjuk, hogy számos esetben a nem aktív mediálisok csoportjával esik egybe. Ezt az ellentmondást csak úgy oldhatjuk föl, ha az i. k. (= intranszitiv kiható) kategóriát tiszta alaktani besorolásnak értelmezzük (azaz nem tulajdonítunk neki kihatás tekintetében semmilyen lényegi sajátsgot, pusztán szintaktikai tranzitivitásról beszélhetünk [...]) Úgy is megfogalmazható mindez, hogy a KÁROLY-féle rendszerbe a fenti igék nem sorolhatók be. A vázolt ellentmondás abból adódik, hogy a rendszerben a mediálisok alanyai még nem aktívakként vannak jellemezve, s a kihatás csak az aktív részlegen belül jelenik meg. Ezzel a rendszer figyelmen kívül hagyja azt a fontos tényt, hogy a kihatás nem feltételezi az alany aktivitását, illetőleg másik oldalról közelítve: ha a kihatáson az alany szintaktikai viszonyokban megvalósuló centrifugalitását értjük, akkor a mediális is kiható kellene hogy legyen, mivel vonzatos példákat is idéz a szerző, s ez kihatónak minősül ilyen értelemben” (H. TÓTH: 274).

Egyelőre megszakítom H. TÓTH gondolatmenetének idézését, hiszen már eddig is számos olyan pontatlanságot, illetve félreértést találhatunk, amelyekre rá kell mutatnom. A fő probléma véleményem szerint az, hogy H. TÓTH mintha elsősorban formai kritériumok alapján próbálná meghatározni az egyes igenemeket, jóllehet inkább funkcionális-szemantikai kategóriák ezek. Nem véletlen, hogy a tematikus szerepeket szokás felhasználni a jellemzésükre. Később ugyan H. TÓTH is így jár el: miután rámutatott a KÁROLY-féle rendszerezés általa sebezhetőnek vélt pontjaira, a maga rendszerének megalkotásához, illetve a korábbi rendszer újradefiniálásához már használ esetgrammatikai kategóriákat és megkülönböztető szemantikai jegyeket is (i. m. 279—85). KÁROLY bírálata során azonban véleményem szerint olyan formális kritériumokat ragad ki annak rendszeréből, amelyeket KÁROLY maga nem használ fel az igenemek meghatározása során. Ő is elsősorban szemantikai oldalról közelíti meg az egyes igenemeket, legfőljebb megadja azt is, hogy az egyes kategóriák jellemző bővítményei milyen szintaktikai „köntösben” szoktak megjelenni. Ez azonban semmiképp sem jelenti azt, hogy valamely ige mediális lehetne attól, hogy „sokszor bővítmény nélkül is előfordul” (H. TÓTH: 274). Véleményem szerint ugyan a *bővelkedik* igéről állíthatjuk, hogy mediális értelmű, hiszen egyfajta állapotban létet fejez inkább ki, mintsem cselekvést, alanyát sem tartanám semmiképpen Ágensnek, hanem Patiensnek, de talán még inkább Jellemzettnek (vö. KOMLÓSY ANDRÁS, Régensék és vonzatok. In: KIEFER FERENC szerk., Strukturális magyar nyelvtan. I. Mondattan. Bp., 1992. 360). Nem a klasszikus, állapotváltozást kifejező mediális igék közé tartozik ugyan igénk, ám kétségkívül a mediálisokhoz áll a legközelebb. De nem azért mediális, mert gyakran előfordul bővítmény (mármint második bővítmény) nélkül. Ha ugyanis ez döntene, akkor mediálisnak tarthatnánk pl. a tiszta tranzitiv igék közül azokat is, amelyeknek egyik szokásos vonzata mintegy jelentéstapadással felszívódik az igébe, s az ige magában is ugyanezt kezdi jelenteni (*mos, mosogat, törölget* stb.). Nyilván ezeknek a bővítményeknek a felszívódása fokozza ezekben az igékben az intranszitiv jelleget, ettől azonban ezek az igék még kihatók, sőt tranzitívok maradnak, csak bizonyos bővítményeik fakultatív vonzattá válnak. (Azonban az is nagyon érdekes, hogy minden más esetben kötelező mellettük a tárgyi bővítmény megjelenése: pl. *ablakot mos, mossa a háttát, port törölget*).

Még kevésbé mondanám azt, hogy a *bővelkedik* vagy az *elálmélkodik* ige „illeszkedik az intranszitiv kiható csoportba is, hiszen úgy határozza meg őket KÁROLY, hogy »ezeknél határozói vonzat pótolja a tárgyesetet«, (H. TÓTH: 274). Ha már meghatározásról beszélünk, akkor inkább KÁROLYnak azt a megállapítását kellett volna H. TÓTHnak idéznie, hogy „Az objektális igék másik csoportját a kiható igék képezik. Itt már külső tárgyra való ráirányulással van dolgunk” (KÁROLY: 195). Ebből is látszik, hogy KÁROLYnál a szemantikai oldal dominál, azaz a kihatás szempontjából a külső tárgyra való ráirányulás a döntő,

ennek csupán kísérőjelensége az, hogy a ráirányulás objektumát ennél a típusnál tárgyi helyett határozói vonzat fejezi ki. Csakhogy ez a határozói vonzat nem lehet akármilyen, hanem valami olyat kell jelölnie, amire az adott cselekvés irányul. Szerintem ugyanis nem igaz az, hogy „a kihatás nem feltételezi az alany aktivitását” (H. TÓTH: 274). Igenis feltételezi. Ezért elfogadom, hogy a *segít vkin* intranszitiv kiható ige (ezt bizonyítja a *segít vkit* változat megléte is), de már nem tartom egyértelműen kihatónak KÁROLY példái közül sem a *csodálkodik* vagy az *emlékszik* igéket. Ezeknek az esetében azonban különféle értelmezések is elképzelhetők, nagy különbség van ugyanis atekintetben, hogy vajon véletlenszerű eseményről vagy szándékos cselekvésről van-e szó.

Lássunk két példát: a) *Igen, most már emlékszem, hogy is történt a dolog.* — b) *Emlékezz ember, hogy porból vagy és porrá leszel!* Az első esetben inkább mediálisnak mondanám az *emlékszik* igét, hiszen arról van szó, hogy az *Experiens* tematikus szerepű alanynak *eszébe jut* valami. Ez utóbbi kifejezés egyértelműen történést fejez ki, tehát mediális jelentésű frazémáról van szó. Az *emlékszik* ugyan nem tökéletes szinonimája ennek, valamivel erősebb benne a kiható jelleg, ám mégis inkább eseményről, s nem cselekvésről van szó. A második mondatban viszont egyértelműen mentális cselekvést fejez ki az ige, a jelentése is más, mint az elsőben: *juttasd eszedbe, idézd eszedbe, gondoldj rá* stb. Már maga a felszólító mód is mutatja, hogy itt nem mediális igével van dolgunk. — Hogy mennyire nem a tárgy helyébe lépő határozói vonzat dönti el medialitás vagy kihatás kérdését, arra álljon itt néhány példa saját nyelvtörténeti vizsgálataimból is. Például gyakorlatilag azonos vonzatstruktúrát mutat a *megemlékezik vmiről* és az *elfeledkezik vmiről* ige, ugyanakkor az első esetében kétségkívül az intranszitiv kiható igék csoportjába sorolható cselekvő igéről van szó (kb. ’emlékezetébe idéz vmit’), a második viszont — bár itt is érezhető némi kiható jelleg (vö. *elfelejt vmit*) — inkább a mediális igék csoportjához áll közel, hiszen történést fejez ki. E. ABAFFY ERZSÉBETnek a mediális igékről írott tanulmánya a cselekvő igékkal rokonságot tartó mediálisok esetében a *szándéktalanság* kritériumát tartja döntőnek, azaz: a mediális igék alanya „nem szándékosan cselekszik, hanem akarától függetlenül történik vele valami” (E. ABAFFY: A mediális igékről: MNy. 1978: 291). E tekintetben itt kétségkívül mediális igéről van szó. Ezt támasztja alá talán az is, hogy az ige tranzitiv változata esetében végrehajtható „imperatív teszt” (i. m. 290) csak szándékosságot feltételezve működik: *Felejtsd el a történeteket!* ’Verd ki a fejedből őket!’; de nem igazán mondhatjuk, hogy *Felejts el bevásárolni!*, vagy ha ez mégis bekövetkezik, akkor az mégsem igazán cselekvés, hanem történés.

Ugyanakkor például kétségtelen, hogy a *meg/ijed* esetében történést kifejező mediális igével van dolgunk, a mellette fakultatívan álló *-TŐL* ragos bővítmény pedig az ilyen igék mellett megszokott, Kauzátor tematikus szerepű vonzat. A *fél* és *félemik* igék esetében is hasonló a helyzet, mégis ezek már egy lépéssel közelebb állnak a cselekvőkhoz. Ennek illusztrálására álljon itt a Münchener Kódexből két példa: Mt 14:30: „Latuā ke-a nag žělēt felemec — Videns vero ventum validum timuit” | Mt 21:26: „félonc a gplekezèttol me2t mēd vallac uala Ianoft mēt pphetat — timemus turbam; omnes enim habebant Iohannem sicut prophetam.”

Ezek a példák is mutatják, mennyire igaza van E. ABAFFY ERZSÉBETnek, amikor azt írja (A tranzitiv és intranszitiv igékről: MNy. 1972: 190), hogy „az igék megfelelő igenembe való sorolása nem történhetik meg anélkül, hogy az ige pontos jelentését, illetőleg aktuális használatát előbb a szövegösszefüggés alapján meg ne állapítanók”. Az első esetben ugyanis inkább mediális, a másodikban inkább cselekvő (intranszitiv kiható) igéről van szó. Hogy a *fél* valóban kifejezhet bizonyos fokig cselekvést is, azt talán — a latinhoz való erős kötődése ellenére is — bizonyítja a következő adat: Mt 1:20: „Ioseph

dauidnac fia ne akâih *felned* mariat te fêlefededèt hoziad vennèd — *Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam.*”

Itt az *akar* segédige véleményem szerint erősíti az igében a ’cselekvés’ értelmet, hiszen amit akarunk, azt cselekedjük, nem pedig megtörténik velünk. A segédige ugyan ebben a példában egyértelműen a latin szolgai követése miatt jelentkezik (*nolo < non v. ne volo*), ám a mai fordítás is amellett szól, hogy a *fél* itt cselekvő (kiható) értelmű: *József, Dávid fia, ne félj attól, hogy feleségül vedd Máriát* (Újszövetségi Szentírás. Görög eredetiből fordította és magyarázta P. Békés Gellért és P. Dalos Patrik. Róma, 1982. 13). Éppen a fentebb említett „imperatív teszt” alapján állíthatjuk, hogy nem mediális értelmű itt az ige. Ha pedig ez így van, akkor el kell gondolkodnunk azon is, valóban csak latin nyelvi hatásról lehet-e szó a *fél* tranzitív használata esetén, nem lehet-e, hogy esetleg az intranszitiv kiható használat analógiás hatásával is számolhatunk: Mt 21:46: „*felec a· gōlèkežeteket me2t mikent pphetat vallacuala 2tèt — timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.*”

Ha ehhez még hozzávesszük az *őrizkedik* igét is, még jobban láthatjuk, hogy a tranzitivságnak valóban vannak fokozatai. Míg ugyanis a *meg/ijed* egyértelműen történést, a *fél* és a *félemik* — kontextustól függően — részben történést, részben cselekvést fejez ki, ez már — bár szemantikai tartalma közel áll a *fél* jelentéséhez — egyértelműen cselekvő ige, hiszen szándékosságot fejez ki, s erősebb benne a kiható jelleg is, például: Mt 16:11: „*2zižkeggètec a· leualtacnak a· faduceofocnac kouažitol.*”

Visszatérve tehát H. TÓTH példáihoz, véleményem szerint nem tarthatjuk kihatónak sem a *bővelkedik*, sem az *elálmélkodik* igét, akkor sem, ha van határozói bővítőnyük, akkor sem, ha nincs (a *bővelkedik*-nél a hiány latin hatás is lehet, az *elálmélkodik*-nál az intranszitiv jelleg erősítője. De: *Péter hízik a sok édességtől — Az édesség hizlalja Pétert.* | *Károly elcsodálkozott Péter kövérségén — Péter kövérsége bámulatba ejtette Károlyt.* (Kauzátor-szerű.) H. TÓTH a fentihez (mediális — intranszitiv kiható egyszerre?) hasonló, de sokkal élesebb ellentmondásnak tartja azt is, amikor a tiszta tranzitiv, tehát

a kihatás maximumát megtestesítő csoportba beillő ige egyben megfelel a mediális kritériumának is (*elálmélkodik vmit, érez vmit, elszenved vmit* stb.). Ezen a ponton rám is hivatkozik (i. m. 275): „FORGÁCS TAMÁS saját felosztásában ezt az ellentmondást nem küszöböli ki, hiszen az intranszitiv-objektal és a tranzitiv-objektal kategóriája esetében az alany számára csak Ágnes tematikus szerepet jelöl ki [...] Ezzel a tiszta tranzitiv és az intranszitiv kiható csoportból kirekeszti a Patiens típusú alany lehetőségét, egyedül a mediális számára engedve meg ezt, amely viszont sosem lehet tárgyvonozatos, de határozói vonozatos is ritkán (FORGÁCS i. m. 142)”.

Azt hiszem, a fentebb írottak figyelembevételével belátható, miért nem küszöbölttem ki ezt a látszólagos ellentmondást: szerintem ugyanis az igenemet a jelentés oldaláról, s nem a formai oldalról kell meghatározni. Nem az dönti ugyanis el az igenem-besorolást, milyen: tárgyi vagy határozói bővítőnyelve van az ige (esetleg az alanyon kívül nincs is más bővítőnyelve), hanem a jelentés, illetve annak bizonyos aspektusai, például a szándéktalanság mozzanata (l. E. ABAFFY idézett véleményét is). Véleményem szerint a kiható jelleghez igenis hozzátartozik az alany szándékolt aktivitása, mint ahogy a mediális jelleghez a ráhatottság mellett a szándéktalanság is. Ha ez utóbbi két feltétel megvan, akkor akár tárgyi bővítőnyelv jelenléte esetén is mediálisnak tartok egy igét, pl. *Péter egyszer csak orrfacsaró büzt érzett*, viszont az *Érezd a virágok bódító illatát!* mondatban kihatónak, sőt tranzitivnak tartom az igét. Akkori véleményemet legfeljebb annyiban pontosítanám, hogy nemcsak Patiens, hanem pl. *Experiens* (*vki elálmélkodik vmin*), sőt akár *Jellemzett* (*A föld bővelkedik /= gazdag/ ásványkincsekben*) típusú bővítőnyelvet is el tudok képzelni mediális igék mellett, viszont a tranzitiv, illetve az intranszitiv kiható csoport

esetében ma sem tudok elképzelni *Patiens* típusú bővítményt. (Ugyanakkor annyiban kiigazítanám a H. TÓTH TIBOR által írottakat, hogy *Patiens* típusú alanyt az említett cikkben — értelemszerűen — a passzív igék mellett is megadok, nem pusztán a mediálisak mellett.)

B) H. TÓTH következő problémátípusa ez: mediális — intranszitiv kiható és passzív egyszerre? Ebben a részben leginkább KÁROLY rendszerének azt az ellentmondását igyekszik kidomborítani, hogy a passzív ige és a tiszta tranzitív ige a rendszer két végpontja KÁROLYnál (a tranzitivitás teljes hiánya kontra teljes tranzitivitás), holott a passzív ige a tiszta tranzitív transzformja. „Ha tehát alakilag értelmezzük a szenvedő osztály fogalmát, akkor az *-ATIK*, *-TATIK* képzős igékhez jutunk, s ellentmondásba kerülünk, hiszen a passzívnak a kihatás legalsó fokán kell elhelyezkednie. Ha ezt az alany centrifugalitásának, kihatásának hiányára értjük, akkor viszont nem világos, hogy mi a különbség az *iratik* és mondjuk a *beázik* vmivel vagy a *betelik* vmivel (NySz.), *belepirul*, *beleiz-zad* vmibe között. Pusztán intuitív alapon is könnyen belátható, hogy a különbség a valószínűségi hatásviszonyt megindító tényező aktivitásában, élő vagy élettelen voltának eltéréseiben van (vki *ír* valamit, vmi/vki *megett*, *beáztat* valamit stb.); ez a szempont viszont nem jelenik meg rendező elvként a rendszerben” (H. TÓTH: 275). A továbbiakban H. TÓTH — saját véleményének alátámasztására — idézi H. MOLNÁRT is, aki szintén rámutatott arra (A vonzat problémái és a nyelv közlési funkciója: ÁNyT. 9 [1973]: 128), hogy ezen a ponton KÁROLY rendszere önellentmondásos. Kicsit sajnálom, hogy bár többször hivatkozok rá, amikor úgy érzi, a KÁROLYÉVAL együtt az én véleményemmel sem tud egyetérteni, nem veszi észre, hogy idézett munkámban én is éppen e miatt az ellentmondás miatt módosítottam KÁROLY rendszerét. Pontosan az zavart engem is, ami H. MOLNÁRT, ezért a passzív igéket nem a rendszer egyik végpontján tüntettem fel. Én objektális és nem objektális igékre osztottam az igéket, közöttük foglalnak helyet a mediálisok. Az objektális, azaz kiható típusba sorolom a reflexív, reciprok és intranszitiv igék mellett a tranzitív-objektális igéket, amelyeket pozitívan tranzitív (KÁROLY kauzatív, faktitív, tiszta tranzitív kategóriái) és negatívan tranzitív (passzív) igékre osztottam fel, ezzel akarván feloldani azt az ellentmondást, hogy passzív igéket csak a valódi tárgyias igékből lehet képezni (vö. 141—2). Nem állítom, hogy ez a tökéletes megoldás, hiszen így a passzívok elkerültek a mediálisok mellől, holott annak is megvan a maga logikája, ha egymás közelében foglalnak helyet, azonban a többek által is kifogásolt ellentmondást mégis feloldja. Módosított rendszerében H. TÓTH is valami hasonlót jelöl (i. m. 284, 4. ábra) táblázatában, amikor a passzív igéket zárójelbe tett római hármassal jelöli, szemben a zárójel nélkül jelzett harmadik csoporttal, amelybe a három említett tranzitív igitípus mellett még az intranszitiv kihatókat sorolja. Én ugyan ez utóbbiakkal nem állítanám szembe a passzívokat, jóllehet nyilván az intranszitiv kihatók passzív transzformációjával is meg lehet próbálkozni, de ebben az esetben a magyarban véleményem szerint nem a morfológiai értelemben is passzívnak nevezhető igével oldható meg ez a feladat, hanem valamilyen körülírással, terpeszkedő kifejezéssel, esetleg — nyelvművelő szempontból kifogásolható — *-va/-ve* képzős igenév és a létige kapcsolatával. Vegyük például a *segít* igét:

Péter segített Marinak. → *Mari segítséget kapott Pétertől.*

→ **Marinak segítve lett (Pétertől).*¹

Azok a példák, amelyeket ebben az összefüggésben H. TÓTH TIBOR említ (275) véleményem szerint nem egészen kihatók, inkább valóban tárgyias igék. A *gondolatik valami (vkitől)* ugyanis a *gondol vmit (vki)* transzformációja, a valóban intranszitiv kiható *gondol*

¹ Más nyelvekben, ahol van passzív ragozás, ez is megoldható, így például a németben is: *Mari wurde geholfen.*

valamire esetében nem működnek egy ilyen transzformáció, legfeljebb az **Arra lett gondolva, hogy megoldás képzelhető el, s hasonló a helyzet az elszenvedetetik vmi (vkitől), elviseltetik vmi (vkitől)* esetében is. Ebben a formában ezek is a megfelelő tárgyias ige transzformációi. Arról nem is beszélve, hogy ilyen passzív igék a magyarban főként a fordítás-irodalomban, a megfelelő passzív ragozású latin igékhez való alaki ragaszkodás folytán jöttek létre, s legfeljebb analógiával szaporodtak, de bizonyára nem véletlen, hogy mai nyelvünkben — éppen a passzív igeragozás hiánya miatt — hiányoznak. Nem szerencsés tehát őket a rendszer problémátípusaiként szerepeltetni, hiszen idegen hatásra keletkeztek.

Egyébként véleményem szerint nem helyes az sem, ha a passzív igt pusztán formai oldalról, a képzője alapján határozzuk meg, mint H. TÓTH TIBOR teszi (l. fentebb). A kódexirodalomban ugyanis egyáltalán nem ritkák az olyan igealakok, amelyekben intranszitiv, gyakran mediális alapigéhez járul a passzív ige képzője: *borultatik, merültetik, gyógyultatik, fehérültetik* stb. (vö. E. ABAFFY: *A kelletik* ígéről: MNy. 1975: 410—7). Ezek azonban ettől még nem válnak passzív igévé. Mint ABAFFY ERZSÉBET idézett cikkéből kiderül, inkább az igében foglalt jelentés történésjellegének hangsúlyozására törekvő szándékkal magyarázható létrejöttük. Így például „*az indul* ige önmagában mind aktív cselekvést (’megy’), mind pedig történést (’lélekben felindul, megindul’; ’elkezdődik’) egyaránt jelenthetett. Úgy látszik, a nyelvérzék igyekezett elkülöníteni a két jelentést, s a történetést kifejező igéhez alaki megkülönböztetőként a passzívum képzőjét tette hozzá, ezzel kívánta az ige medialitását [én emeltem ki — F. T.] külön is hangsúlyozni” (E. ABAFFY: i. m. 413).

C) H. TÓTH harmadik problémátípusa a következő: intranszitiv kiható és reciprok egyszerre? Ezt írja: „Ha megnézzük a rendszer *reciprok* rovatát, láthatjuk, hogy sajátos alaki jellemzőjét épp egy vonzatként megjelenő [...] bővítmény adja: a *valakivel*. Ebből az következik, hogy minden reciprok ige egyúttal intranszitiv kiható is lehetne; a *dulakodik* vkivel, *egybecimborálkodik* vkivel, *egybetanakodik* vkivel, *egybetársalkodik* vkivel (stb.) igék alakilag intranszitiv kihatók is, márpedig az ún. intranszitiv kiható kategóriának — mint láttuk — nem lehet nagyobb töltete pusztán alaki vonatkozásoknál. [...] Zavart okoz továbbá, hogy az aktívak közé beépített reciprok csoportból és így az egész rendszerből — minden elfogadható indok nélkül — kimarad a *keveredik vmi vmivel*-féle történések *nem* aktív alanyú igék csoportja, típusa. Ez adja a következő problémátípust. [...] FORGÁCS e kérdésben is teljesen egyetért Károly Sándorral, külön hivatkozik is rá (FORGÁCS i. m. 137).”

Vegyük szemügyre az ebben a részben foglalt állításokat is! Úgy érzem, megint arról van szó, hogy H. TÓTH TIBOR nem igazán a jelentés oldaláról közelít az igenemekhez. Ezért írhatja, hogy a kölcsönös igéknek van egy sajátos alaki jellemzőjük: a *valakivel* vonzat. Nos akkor csak a *Péter dulakodik Károllyal* mondat állítmánya volna reciprok, a *Péter és Károly dulakodnak* mondatban nem reciprok ige van? Ezt bizonyára H. TÓTH TIBOR sem állítja, főként mivel itt az egymással kölcsönös névmás formájában megjelenő vonzat fakultatívvá válásáról van csupán szó. Ugyanakkor viszont van az igéknek egy nagy csoportja, amelyek majdnem ugyanúgy viselkednek, mint a kölcsönös igék, mégsem reciproknak nevezi őket a szakirodalom, hiszen nem valami kölcsönös ráhatásról, hanem egy együtt, sőt társas formában végzett cselekvésről van szó az esetükben. Pedig ezeknek is lehet *valakivel* vonzatuk: *Péter szambázik / keringőzik Katival*. — *Péter és Kati szambáznak / keringőznek*. | *Károly sakkozik / teniszezik Jánossal*. — *Károly és János sakkoznak / teniszeznek*.

Hogy ezeknél a KOMLÓSY által a társas tevékenység igéinek (i. m. 434—439) nevezett igéknél a *valakivel* bővítmény valóban vonzat és nem szabad társhatározó, arra bizonyíték, hogy nem cserélhető fel a *-vel együtt* formával, holott ez a szabad társhatározó

esetében megtehető: *Péter Marival sétál az állatkertben* → *Péter Marival együtt sétál az állatkertben* (vö. KOMLÓSY: i. m. 436). Tehát a társas tevékenység igéi esetében is vonat a *valakivel*, mégsem mondhatjuk, hogy a KÁROLY által intranszitiv kihatónak nevezett típusról van szó az esetükben, hiszen épp az objektális jelleg hiányzik belőlük. Ráadásul míg a valóban reciprok igék nagy részében a képzős igealak gyakorta visszavezethető a kiindulópontként szolgáló tárgyias igetöböl alkotott mondatok összegére (*Péter verekedik Jánossal* ← *Péter veri Jánost* × *János veri Pétert*, hasonlóképpen: *pofozkodik, marakodik, perlekedik* stb.), addig ez a fajta transzformáció nem működik a társas tevékenység igéi esetében: **Péter szambázza / teniszezi Katit*.

Azt hiszem, az eddigiek is bizonyítják, hogy helytelenül jár el H. TÓTH TIBOR, amikor alakilag intranszitiv kiható igékről beszél a *dulakodik* típusúak kapcsán, s felteszi a kérdést, miképpen lehetnek ezek intranszitiv kihatók és reciprokok egyszerre. Véleményem szerint nincs alakilag intranszitiv kiható ige, a kihatás a jelentésből következik. Ennyiben igenis kihatók a reciprok igék is, amint KÁROLY besorolja őket. Ő ugyan tisztán kihatónak az intranszitiv kiható típustól kezdve nevezi az igéket, mert a reciprok igékben a kihatás még nem tiszta megvalósulását látja (i. m. 195). Ebben van is valami, mert bár az alany kétségkívül „kifelé hat”, a *Patiens* szerepű bővítmény nem egyszerűen *Patiens*, hanem egyben (Ellen)Ágens is, ennyiben úgy érzem, tényleg megkülönböztethetjük ezt a típust a tisztán kihatóktól, amelyek esetében nem jelenik meg kontraágens. KÁROLY ugyan csak részleges kihatásról beszél (195), s ez talán tényleg nem egészen szerencsés, ennyiben igaza van H. TÓTH TIBORNak. Ugyanakkor ha a kiható csoportot kettéosztom reciprok és tisztán kiható igékre, akkor úgy is felfoghatom ezt a megoldást, hogy a kihatók csoportján belül vannak a kiható, de egyben ráhatottságot is kifejező reciprok igék, s a tisztán, azaz csak kihatást, de ráhatottságot nem kifejező többi ige, azaz az intranszitiv kihatók, a faktitívak, kauzatívak és a tiszta tranzitiv igék. Egyébként az általam készített rendszerben a reflexív, reciprok, a tranzitiv objektális és az intranszitiv objektális igék egy sorban, az objektális igék különböző altípusaiként jelennek meg, nem úgy, mint KÁROLYnál.

Ami a *keveredik valami valamivel*-féle történéseknek a reciprok csoportból való hiányzását számon kérő megjegyzést illeti, azzal kapcsolatban azt kell mondanom, hogy ennek az igének jelentése, történésjellege miatt a mediális csoportban a helye. Van ugyan benne reciprok jelleg, ebben H. TÓTHnak igaza van, de ha egy rendszerben — mint KÁROLYÉban — megjelenik a bennhatókkal az alany aktivitását kifejező jelleg, akkor nem lehet a bennhatók után álló csoporton egy *Patiens* típusú alannyal álló ige hiányát számonkérni. A *keveredik vmi valamivel* eszerint egy reciprok értelmű mediális ige, hiszen alanya egyértelműen *Patiens* jellegű. Talán az is mutatja a különbséget, hogy míg a *verekedik* esetében lehetett szó *Pista veri Jánost* × *János veri Pistát* jellegű transzformációról, addig pl. *A cukor jól keveredik a liszttel* mondat nem vezethető vissza így: **A cukor jól keveri a lisztet* × *A liszt jól keveri a cukrot*, holott az alapige ennek az esetében is tranzitiv, akár csak a *verekedik, marakodik* stb. esetében. Egyébként pedig ismeretes, hogy a mediális igék sem egységes csoportot alkotnak, egyes csoportjaik „cselekvőbb” jellegűek, mások „szenvedőbb” jellegűek, vö. E. ABAFFY, A mediális igékről: MNy. 1978: 280—93 is. Emellett nem szabad egyenlőségjelet tenni a reciprok ige és a reciprocitást, kölcsönösséget is kifejező ige között. Az előbbi definíciójában az szerepel, hogy az aktív alany cselekvése objektumra irányul, de ez az objektum ő maga. Ezzel szemben kölcsönösséget fejeznek ki az olyan igék is, mint a *Péter összehegeszti a csövet a könyökkel* vagy a *János összekeveri a lisztet a cukorral* 'vermischen', mégsem reflexív, hanem tiszta tranzitiv igének tartjuk őket (vö. GREMSPERGER LÁSZLÓ, Kölcsönös jelentésű igéink szintaktikai viselkedésének néhány kérdése: MNy. 1979: 62—8 is), ugyanígy tart-

hatjuk a *vmi keveredik vmivel* igét, de a H. TÓTH által a D) pontban felsorolt további igéket (*ütközik vmibe, aránylik vmihez* stb.) igéket is mediálisnak.

D) Nem egészen értem H. TÓTH TIBORNak a G) pontban említett kifogását sem. Itt az *abrakoztat, abroncsoztat, ábráztat*-féle igealakok kapcsán veti fel a kérdést: indirekt tárgyú kauzatív és tiszta tranzitív egyszerre? KÁROLY SÁNDOR pusztá nyomatékosítást lát itt a műveltető képző használatában (vö. KÁROLY: 208), H. TÓTH viszont megállapítja (i. m. 278), hogy „alaki szempontból indirekt kauzatívnak minősíthetjük ezeket az igéket, ám mivel a **ló abrakoz* 'eszik', az **a derék abroncsoz* 'övvel lesz körülvéve', **vmi ábráz* 'ábrázolják' jelentések nem léteztek, a funkciót vizsgálva nem illeszthetők a műveltetők (indirekt faktitív vagy kauzatív) közé, csakis a tiszta tranzitívok csoportjába (tkp. átértékelődés)”. Nos, ha megnézzük a NySz. szóban forgó adatait, azt látjuk, hogy szó nincs arról, hogy léteznie kellett volna mondjuk a **ló abrakoz* formának, hiszen a képzés értelme: vki lovat (egyéb állatot) *abrakoz*, azaz 'abrákkal etet': *Vagyon louatoc allyját ki meg vesse, az ő állásában ki megtörlegesse, ki abrakoztassa, serénnyét el eczetellye* (NySz. I: 3). Azaz nem *A disznó hízik* → *Péter hizlalja a disznót* → *János (Péterrel) hizlaltatja a disznót*-féle transzformációról van szó (vagyis nem mediális → kauzatív → faktitív sorról), hanem egy pusztán egy — legalábbis formailag — kauzatív → faktitív képzésről. Nem értem, miért keres H. TÓTH TIBOR az *abrakoz* igealakban 'eszik' jelentést, hiszen nyilvánvaló, hogy itt kauzatív jellegű 'abrákkal etet' és nem cselekvő képzésről van szó, ugyanúgy, mint például a *vértéz, lisztez, keretez, zszindelyez* stb. képzések esetében. Ugyanígy: nem a *derék abroncsoz*, hanem vki *abroncsozza a derekat: Derekának mértéket szab az anyja, és a szerint abroncsoztatja, akár vehessen lélegzetet s akár nem* (NySz. I: 5). Szó nincs tehát átértékelődésről, a tiszta tranzitívok csoportjába kerülésről: ezek az igék igenis kauzatívok, csupán arról van szó, amit KÁROLY is említ: a kauzatív értelem nyomatékosítására a műveltető képzővel is ellátták az igét. Ez egyébként egyáltalán nem kivételes régebbi nyelvünkben. Mint fentebb láttuk, a mediális igéket is gyakorta ellátták a szenvedő képzővel, hogy hangsúlyozzák az ige történésjellegét (*mozdultatik, borultatik* stb.).²

F) Ami H. TÓTH TIBORNak a H) pontban említett problémátípusát (Direkt tárgyú kauzatív és mediális, direkt tárgyú kauzatív és bennható egyszerre?) illeti, megint nem értem igazán a kérdésfelvetést, hiszen véleményem szerint itt az alany aktivitása, +élő, ill. –élő szemantikai jegye eldönti a kérdést. H. TÓTH azt kérdezi, „hogyan lehetséges, hogy valamely ige alanya aktív is meg nem is?” (i. m. 278). Nos, szerintem itt megint az a baj, hogy teljesen azonos igének tekinti például a *Péter viccei szórakoztatták Máriát* és a *Péter a vicceivel szórakoztatta Máriát* mondatok állítmányát, holott ezeknek más a disztribúciójuk és mások a szemantikai szelekciós szabályaik. Az első esetben mediálisnak tekinthetjük az igét, mellette az alany nem lehet +élő szemantikai jegyű és Ágens tematikus szerepű, hanem csak valamilyen Kauzátor (H. TÓTHnál: Causalis — i. m. 281). A második esetben viszont cselekvő értelmű kauzatív igéről van szó, amelynek Ágens tematikus szerepű alanya van (ez implikálja a +élő szemantikai jegyet is egyben). Az igének e mellett a variánsa mellett megjelenhet még fakultatív bővítményként — szinte Instrumentum szerepkörben — az előbbi Kauzátor tematikus szerepű bővítmény is (*vicceivel*), ugyanez a másik variáns esetében nem lehetséges. H. TÓTH azt mondja, „egy esetben maga KÁROLY is megemlíti, hogy a *hizlal* (!) ige a mediális csoporttal rokon” (i. m. 278).

² Egyébként — kontextus hiányában — azt sem lehet kizárni, hogy egyik-másik példában valódi műveltetésről van szó. Így pl. az *abroncsoztat* lehetne műveltető ige is, hiszen elképzelhető, hogy az anya maga vesz mértéket lánya derekáról, ám az abroncsos szoknyát vagy legalábbis annak abroncsát már mással készíteti el. Az *abrakoztat* esetében azonban a mondatban levő igék sora szinte biztossá teszi, hogy csak nyomósító szerepe van a műveltető képzőnek.

Nos, ez szerintem is így van, például *Az édesség hizlal* vagy *A sok sör hizlalja Pétert* mondatokban, amelyeknek nem Agens, hanem Kauzátor az alanyuk. Ugyanígy *A táp hizlalja a disznókat* mondatban is, amelynek állítmánya szintén mediális igének tekinthető, szemben a kauzativ értelmű *Péter táppal hizlalja a disznókat* mondattal. De míg az elsőnek lehetséges olyan transzformációja, amelyben a morfológiailag is mediális *hízik* található az állítmány helyén, miközben a kiinduló mondat alanya *-TŐL* ragos bővítménnyé válik (*A disznók híznak a táptól*), addig ugyanez a második mondat esetében nem lehetséges: **A disznók híznak Pétertől* (vö.: E. ABAFFY, A mediális igékről: MNy. 1978: 286 és FORGÁCS, Satzmuster und Genus verbi im Ungarischen: FUF. 50: 138 is).

4. Ezek lettek volna a legfontosabb megjegyzéseim H. TÓTH TIBORNak a KÁROLY-féle igenemfelosztással szemben kifogásként említett problématípusaival kapcsolatban. Az eddigiekből is látható, hogy én nem látom olyan ellentmondásosnak KÁROLY rendszerét, mint H. TÓTH. Véleményem szerint a problémák inkább abból adódtak, hogy H. TÓTH néhol eléggé mereven, formai oldalról, a bővítmények alapján igyekszik besorolni bizonyos igéket az egyes igenemosztályokba, másutt meg inkább a jelentés alapján. Csakhogy véleményem szerint az igenem — mint már többször is hangsúlyoztam — inkább szemantikai kategória. Természetesen az igék osztálya lényegesen sokszínűbb csoportot alkot annál, hogysen az összes ige pusztán kilenc igenemosztállyal teljesen egyértelműen leírható volna. Sokkal inkább arról van itt szó, hogy (a centrifugális jelleg értelmében használt) tranzitivitásnak valóban fokozati vannak, mint ezt már korábban E. ABAFFY ERZSÉBET is bemutatta egy kitűnő tanulmányában (A tranzitív és intranszitiv igékről. MNy. 1972: 190—7). Ugyanezt az eredményt hozták saját vizsgálataim is a Müncheni Kódex valenciászótárának elkészítése során (vö. FORGÁCS i. m. 1996: 67—9). A „tranzitivitás fokozatai” megfogalmazás itt nem egyszerűen azt jelenti, hogy a KÁROLY által felállított csoportok egyre tranzitívabbak, kihatóbbak, ahogy a rendszer egyik végpontjától a másik felé haladunk, hanem azt is, hogy az egyes típusokon belül is vannak különbségek. Nyilván ezt igyekszik KÁROLY is érzékeltetni, mikor egyes példái mögött zárójelben utal más igenemekkel való kapcsolatukra (vö. i. m. 213). Így például a bennható csoporton belül felsorolt három példája (*sétál, belopódzik, rakodik*) közül az elsőt tisztán bennhatóknak tartja, míg a másodiknál utal az igének a reflexívvel, a harmadiknál a kihatókkal való kapcsolatára. Bizonyára elsősorban ezen akadt fenn H. TÓTH TIBOR is. Csakhogy véleményem szerint ezek a jelölések nem azt jelentik, hogy KÁROLY szerint ezek két igenemhez tartoznának. Nyilván inkább és elsősorban a bennhatókhöz sorolja őket KÁROLY, hiszen itt adja meg őket. Ugyanakkor kétségtelen, hogy „kihatóbb” a *rakodik* ige abban a mondatban, hogy *Péter két órán keresztül a söröshordókat rakodta a teherautóra*, mint abban, hogy *Péter két órán keresztül rakodott a szobájában*. Ezért szerintem végül is KÁROLY rendszerezése nem mutat fel olyan mértékben belső ellentmondásokat, mint amilyen mértékben H. TÓTH TIBOR ezt bizonyítani igyekszik.

Persze elfogadom azt is, hogy KÁROLY megfogalmazásából talán nem olyan egyértelműen derül ki, hogy a tranzitivitás fokozatai az egyes igenemekben belül is értelmezhetők. Talán bennem is csak az igék osztályozására irányuló hosszú „küzdelem” során alakult ki ez a szemlélet, bár szerintem nagyjából ez olvasható ki E. ABAFFY ERZSÉBET ilyen irányú tanulmányaiból (l. fentebb) is. Ezért bátorkodtam most KÁROLY SÁNDOR mellett törni lándzsát. Ő — sajnos — már nem védheti meg saját álláspontját, de véleményem szerint, ha rendszerét, a fő igenemosztályokat a jelentés oldaláról interpretáljuk, akkor azért csoportjai eléggé egyértelműek, s ha a tranzitivitás fokozatait az egyes igenemosztályokon belülre is kiterjesztjük, akkor a H. TÓTH által felvetett problémák zöme KÁROLY rendszerén belül is megszűnik. Nem arról van tehát szó, hogy egyes igék

egyszerre két igenemhez is tartoznak, hanem hogy — éppen a nyelv, illetve a valóság sokszínűsége miatt — bizonyos igék nem tisztán mutatják az adott kategória jegyeit, hanem a tranzitívtség fokozatait tükröző skálán esetleg egy-egy igenemcsoporton belül bizonyos igék a rendszer kevésbé vagy erősebben tranzitív irányba szerinti helyet foglalnak el. Így a tárgyi vonzat nélküli, 'pakol, rendet rak' jelentésű *rakodik* ige nyilvánvalóan kihatóbb, mint a *sétál*, de azért mindkettő még a bennhatók osztályában foglal helyet, míg a kötelező tárgyi és irányhatározói vonzattal álló, 'vmit vhová rak, halmoz' jelentésű *rakodik* már a tiszta tranzitív igék között foglal helyet, függetlenül morfológiai alkatától. Csakhogy itt — mint az eltérő vonzatstruktúra is elárulja — nem teljesen ugyanarról az ígéről van szó, az ilyen esetek valenciaszótárakban mint egy-egy ígének eltérő vonzat- és jelentésszerkezeti variánsai szoktak helyet kapni.

Nagyjából ugyanez a helyzet akkor is, ha az eltérő tematikus szerepek, esetleg a bővítmények eltérő szemantikai jegyei (±élő stb.) miatt sorolódik látszólag ugyanaz az ige az egyik jelentéshez, illetve igenemosztályhoz (l. például fentebb a *szórakoztat* igével kapcsolatos példaimat). Mindezzel persze nem azt akarom mondani, hogy kár próbálkozni KÁROLY rendszerének modifikálásával, hiszen az olyan tökéletes, hogy nincs mit változtatni rajta. Kiderülhetett, hogy például a passzív igék rendszerbeli helyének tekintetében én magam is próbálkoztam kisebbfajta módosítással. A tudományt egyébként is az érvek és ellenérvek sorozata viszi előre. Ennyiben tehát sokat köszönhetünk H. TÓTH TIBOR tanulmányának. Ugyanakkor — mint a kérdéskörrel viszonylag elmélyültebben foglalkozó kutató — úgy éreztem, rá kell mutatnom arra is, hogy a KÁROLY-féle rendszerezést talán olyan kritika éri, amire nem szolgált rá teljes mértékben. Kétségtelen, hogy a KÁROLY dolgozata óta született esetgrammatikai kutatások sok tekintetben pontosítják egyes igéknek a besorolását. Ezek sem oldanak meg viszont minden kérdést, főként azért nem, mert mint jeleztem, itt valóban nagyon finom átmeneti sávokról van néha szó. Ám semmivel sem tartom nagyobb ellentmondásnak, ha KÁROLY rendszerében — történésjellege miatt — a mediálisak közé sorolom be a *vmi keveredik valamivel* ígét, azzal a kitételrel, hogy némi reflexív színezete is van, mint azt, hogy H. TÓTH „az ellentmondások föloldása után” felállított, újradefiniált rendszerében (i. m. 284, 4. ábra) a római I. csoporton belül említi a mediális ígétet, de a II., reciproknak nevezett csoport alcsoportjaként is szerepeltet mediális ígétet (nyilván éppen a *keveredik*-típus okából). Arról nem is beszélve, hogy ebben a módosított rendszerben is számos olyan megjegyzés található, amellyel nem lehet teljesen egyetérteni. Így például a bennható típust H. TÓTH úgy definiálja, hogy „[+akt] \wedge <[±tr]> bővítmény nélkül”. Ebből arra következtek, hogy csak a bővítmény nélküli, a zárójeles szemantikai jegyeknek megfelelő ígétet tartja bennhatónak. Ha ez így van, akkor mit kezdünk a lokális határozói vonzattal álló, de nem kiható igék egész sorával, mint pl. *Szegeden lakik; iskolába jár, kimegy a ház elé* stb. Nyilvánvaló, hogy ezek is bennható igék, de mivel H. TÓTH rendszerében bennhatók csak ezzel a definícióval állnak, nincs helyük a rendszerben.

H. TÓTH TIBOR rendkívül részletes, problémák egész sorát felvető, komoly elméleti igénnyel fellépő tanulmánya még további elemzést is megérdemelne, de most legyen elég ennyi. Mivel valóban kérdések egész sorát veti fel, biztos vagyok benne, hogy rajtam kívül mások is foglalkozni fognak még írásával. Én itt most csupán ezeket a kérdéseket szerettem volna valamennyire tisztába tenni. Tartoztam ezzel KÁROLY SÁNDORNAK, akinek — ha csak rövid ideig is — tanítványa lehettem, H. TÓTH TIBORNAK, aki valaha hallgatóm, majd hosszabb ideig tanszéki kollégám volt, s nem utolsósorban a tudománynak, hiszen azt a viták éltetik.

FORGÁCS TAMÁS